

В. П. ПОНОМАРЕНКО
ПРО ПЕРЕКЛАД СКЛАДНИХ ЧАСОВИХ ФОРМ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

У більшості вітчизняних перекладознавчих праць, коли йдеться про граматичні трансформації, розглядаються ті граматичні конструкції іноземних мов, що не мають структурних еквівалентів у мовах народів СРСР (або навпаки). Порівнюючи під цим кутом зору іспанську й українську мови, насамперед відзначаємо, що перша з них багата на дієслівні граматичні конструкції. Додамо до цього співіснування в іспанській мові 18 часовидових форм, що можуть виконувати як суто граматичні, так і певні стилістичні функції, а це необхідно враховувати в процесі перекладу. Особливий інтерес становлять аналітичні форми, які, на нашу думку, мають більше стилістичне навантаження у порівнянні з формами синтетичними.

Наші спостереження зроблено на базі аналізу цих форм у відомому романі одного з найпопулярніших іспаномовних письменників Г. Гарсія Маркеса «Полковникові ніхто не пише» (К., 1978). Письменник майстерно використовує багатющі образотворчі можливості іспанської мови, важливу роль приділяючи ретельному доборові часових форм.

Однією з найвиразніших у стилістичному відношенні часових форм іспанської мови є перфект. В аналізованому нами творі у переважній більшості випадків він уживається у своєму основному значенні — для вираження дії, завершеної в минулому, але пов'язаної з моментом мовлення. Категоріальна ознака завершеності в перекладі передається здебільшого доконаним видом дієслова: *Ya usted ha hecho lo posible con sus malditas inyecciones de insulina*¹ (с. 55) — «Ви вже *зробили* все, що можливо, своїми клятими ін'єкціями» (с. 182). Подекуди зв'язок з моментом мовлення передається минулим часом в оригіналі, а у перекладі — теперішнім: *No sé qué le han visto a ese gallo tan feo* (с. 11) — «Не знаю, що вони *бачать* в цьому бридкому півневі» (с. 153). Перфект може служити засобом передачі причинних зв'язків між реченнями, вказуючи на причину певної дії або стану в даний проміжок часу: *Piense usted que ha habido siete presidentes...* (с. 30). Невеличка лексична трансформація, здійснена при перекладі, дозволила точніше відбити граматичну роль часової форми: «Згадайте, що *змінилося* сім президентів» (с. 165).

Дія, позначена перфектом, здатна, як підкреслюють дослідники, охоплювати момент мовлення, тобто тривати в теперішньому часі. В таких випадках форми минулого часу можна замінювати теперішнім: *Es una platita que ha debido llegarme desde el viernes* (с. 33) — «Мені *мають* прийти гроші після п'ятниці» (с. 167). Проте в цьому випадку перекладачі змушені були вдатися до заміни прийменника з *на після*, що призвело до деякого спотворення змісту речення першотвору. Мабуть, краще було б дещо розширити речення: «Мені мають прийти гроші, які я чекаю ще з п'ятниці».

Крім того, іспанський перфект може позначати завершену дію, яка була тривалою або багаторазовою, тобто практично вживатися в значенні імперфекта. На її характер вказують відповідні лексичні показники. У перекладі така дія майже завжди передається дієсловом недоконаного виду: *Siempre te he dicho que Dios es mi copartidario* (с. 49). «— Я завжди тобі *казав*, що господь стоїть за мене» (с. 178). Вживання перфекта часто буває стилістично підсиленням. В одному з подібних випадків автори перекладу досить удадо передають цей нюанс, зробивши розповідне речення оригіналу окличним: *Varias veces he puesto a hervir piedras para que los vecinos no sepan que tenemos muchos dias de no poner la olla* (с. 48) — «Скільки разів я кип'ятила каміння, щоб сусіди не знали, що в нас уже багато днів нема оллі!» (с. 177).

Нарешті, ще одне значення перфекта, яке фіксується деякими дослідниками, — це безпосереднє передування позначеної ним дії моментові мовлення. Нами зареєстровано тільки один випадок: *Ahora se ma ha dado por saber quién es esa gente desconocida que uno se encuentra en los sueños* (с. 51). Але переклад цього речення видається нам не зовсім точним, оскільки прислівник *ahora* в сполученні з перфектною формою не є, з нашої точки зору,

¹ Цит. за виданням: *G. García Márquez. El coronel no tiene quien le escriba.* — Bogota, 1980.

показником тривалої дії, а вказує саме на те, що вона завершилася щойно, і тому ліпше було б сказати не «Я все хочу дізнатися, що це за незнайомі люди, яких ми зустрічаємо в снах» (с. 179), а «А тепер мені закортіло дізнатися...».

Перейдемо до наступної аналітичної часової форми, яка найчастіше зустрічається у творах Маркеса. Це плюсквамперфект дійсного способу, стилістичні можливості якого дещо обмежені відносним з граматичної точки зору характером, залежністю від інших часових форм і контексту взагалі. Відомо, що його основною характеристикою є передування іншій дії в минулому. Та це не заважає даній формі дедалі частіше вживатися в реченні самостійно, не втрачаючи разом з тим зв'язку з діями, вираженими різними часовими формами в інших реченнях. В обраному нами творі такі випадки становлять більшість — їх 27 із 58 — загальної кількості речень, в яких ужито плюсквамперфект. Саме тут дана форма має в цілому чітко окреслене ретроспективне значення, що підсилюється ще й лексичними засобами, які дуже важливо відтворювати при перекладі: *Quince años de espera habían agudizado su intuición* (с. 13) — «За п'ятнадцять років чекання чуття полковникові вигострилися» (с. 154); *Durante nueve meses habían gastado ese dinero centavo a centavo, repartiéndolo entre sus propias necesidades y las necesidades del gallo* (с. 20) — «Дев'ять місяців вони тратили ці гроші сентаво за сентаво на себе й на півня» (с. 159). Як видно з наведених прикладів, у перекладі можливе вживання як доконаного, так і недоконаного виду дієслова. Це пояснюється тим фактом, що в плюсквамперфектних формах переважає значення передування, а не завершеності. Врешті-решт і в складних реченнях розрив між діями, позначеними передминулим і співвіднесеним з ним часом, може бути досить значним, тобто і в них можна добитися ефекту «глибинності». Завдяки цій якості плюсквамперфекта відповідні речення, як прості, так і складні, допомагають краще зрозуміти настрій головного героя, у якого все вже в минулому: *Una mañana difícil de sortear, aun para un hombre como él que había sobrevivido a tantas mañanas como esa* (с. 3). Оскільки повного граматичного відповідника в українській мові немає, доводиться йти шляхом «денейтралізації» лексики, тобто її стилістичного підсилення: «Ранок тяжкий навіть для такої людини, як полковник, що вже пережила *безліч* подібних ранків» (с. 147). Аналогічний приклад із складним реченням: *Sin advertirlo, fijos los ojos en ella, el coronel siguió afeitándose al tacto como lo había hecho durante muchos años* (с. 61) — «Задивившись на жінку, полковник став голитись, навпомацки, як звик протягом *довгих* років» (с. 187). Проте передування буває й безпосереднім: *Comprendió que había caído fatalmente en una batida de la policía con la hoja clandestina en el bolsillo* (с. 60). У цьому випадку його передали за допомогою заміни сполучника двокрапкою: «Майнула думка: попав у поліційну облаву з підпільною листівкою в кишені» (с. 185).

У тексті оригіналу знайдено також кілька випадків, де плюсквамперфект виступає в своїх окремих значеннях. Ось, наприклад, плюсквамперфект у ролі простого минулого часу, що завершує абзац, надаючи виразності діалогові дійових осіб: «...*Ella había reaccionado:*

— *Qué dicen?* — *preguntó*» (с. 11). І знову ж таки приходять на допомогу лексичні модифікації: «Дружина *ворухнулася* й спитала:

— *¿Qué dicen?*» (с. 152). Іноді ця форма може наближатися й до перфекта. У таких випадках вона може перекладатися теперішнім часом: *Penso que nunca había tenido una cosa tan viva entre las manos* (с. 64) — «Полковник подумав, що вперше *тримає* в руках саме життя» (с. 189).

Подекуди плюсквамперфект може приймати на себе і значення імперфекта. Про це свідчать одне з перших речень роману і його переклад: *Durante cincuenta y seis años-desde cuando terminó la última guerra civil — el coronel no había hecho nada distinto de esperar* (с. 3) — «П'ятдесят шість років — з того часу, як закінчилася остання громадянська війна — полковник тільки те й робив, що чекав» (с. 147).

Отже, можна наголосити на тому, що складні часові форми іспанської мови здатні вже самі по собі нести певний стилістичний заряд і тим самим вимагають щонайпильнішої уваги під час роботи над перекладом тексту, який містить у собі зразки їх вжитку.